

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

ВОСПИТАНИЕ
списание за образовна теорија и практика

Штип, 2012/2013

ВОСПИТАНИЕ
списание за образовна теорија и практика
год.8, број 12
2012/2013 год.

За издавачот:

проф. д-р Никола Смилков, декан

Издавачки совет:

проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Емилија Јаневиќ-Ивановска
доц. д-р Кирил Барбареев

Уредувачки одбор – Editorial Board:

проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Ленче Милошева
проф. д-р Снежана Ставрева-Веселиновска
асис. м-р Трајче Стојанов

Уредник – Managing editor:

асис. м-р Трајче Стојанов

Одговорен уредник – Editor in Chief:

проф. д-р Емилија Петрова – Ѓорѓева

Јазично уредување – Language Editor:

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)
м-р Снежана Кирова (англиски јазик)

Техничко уредување – Technical Editing:

Славе Димитров
Благој Михов

Рецензенти:

проф. д-р Мирослава Николоска
проф. д-р Татјана Атанасова
проф. д-р Виолета Николовска
доц. д-р Борче Костов
доц. д-р Драгор Заревски
проф. д-р Снежана Мирасчиева

проф. д-р Кирил Цацков
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Ленче Милошева
проф. д-р Снежана Ставрева-
Веселиновска
проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева
асис. м-р Трајче Стојанов

Редакција и администрација – Editorial Office:

Билјана Јорданов
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Факултет за образовни науки
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п.фах 201, 2000 Штип,
Р. Македонија
e-mail: vospitanie@ugd.edu.mk
++389 32 550 500

СОДРЖИНА

д-р Снежана Јованова-Митковска Метод на случај	7
д-р Деспина Сивевска Интерперсоналните односи како индикатори за педагошката клима во училиштето и одделението	19
д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева, м-р Снежана Кирова Дилеми по прашањето дали работното и политехничкото воспитание претставуваат наставен предмет или принцип	29
м-р Драгана Кузмановска, м-р Блијана Петковска, Нада Арсова, Весна Ничева Учебникот како наставно средство и извор на знаење	39
м-р Ирена Китанова Прераскажувањето и раскажувањето како форми на усно изразување	45
м-р Кире Филов Св. Климент Охридски – апостол на словенското просветно дело	53
м-р Снежана Кирова, м-р Јане Јованов Преглед на потеклото на имињата на деновите во неделата	61
м-р Ленче Насев Уметност, култура и музичко образование	71
д-р Ленче Милошева Когницијата и теоријата за умот кај деца со нарушувања од аутистичен спектар	75

д-р Владо Петровски, д-р Снежана Мирасчиева Мултукултурализмот во образовниот систем на Р. Македонија	93
д-р Снежана Мирасчиева За една нова концепциска платформа на наставата во насока на зголемена ефикасност и продуктивност	101
д-р Соња Петровска Кооперативното учење во функција на хуманизација на воспитно-образовната работа	111
д-р Снежана Ставрева-Веселиновска Повторно поврзување на детскиот свет со светот на природата	121
м-р Весна Коцева Филмот како дополнително наставно средство во процесот на усвојување на немајчиниот јазик	133
м-р Даниела Коцева, д-р Владо Петровски Образовната политика и осврт кон разликите во образовните постигнувања по етничка основа во Република Македонија	141
д-р Зоран Здравев, м-р Силвана Жежова, м-р Ѓорѓи Димов Имплементација на е-учење на УГД – научените лекции	149

УДК 37.091.12:37.064

Стручен труд (Professional paper)

асис. д-р Деспина Сивевска
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Факултет за образовни науки

ИНТЕРПЕРСОНАЛНИТЕ ОДНОСИ КАКО ИНДИКАТОРИ ЗА ПЕДАГОШКАТА КЛИМА ВО УЧИЛИШТЕТО И ОДДЕЛЕНИЕТО

Апстракт

Интерперсоналните односи имаат значајна улога во животот на секој човек. Сите ние зависиме од другите во поглед на разбирање, информација, охрабрување и многу други видови на пораки кои влијаат на нашата претстава за нас и ни помагаат да откриеме што другите очекуваат од нас.

Интерперсоналните односи и нивното формирање значајно влијаат на воспитниот процес. Нивното неправилно формирање води до воспитни тешкотии, а подоцна и до психоневроза. Затоа треба да им се посвети посебно внимание во воспитно-образовниот процес. Целта на трудот е да се укаже на значењето на интерперсоналните односи кои се формираат меѓу главните учесници во воспитно-образовниот процес и нивното влијание врз формирањето на позитивна и поттикнувачка одделенска клима. Истовремено ја акцентира и улогата на наставникот во формирањето на интерперсоналните односи. Тој во својата секојдневна работа треба да се труди да создава атмосфера на доверба меѓу возрасен и дете, и во тој однос да внесе топлина, љубов и култура на однесување.

Клучни зборови: *интерперсонални односи, наставник, училишна клима, фактори за успешен однос*

INTERPERSONAL RELATIONS AS INDICATORS FOR POSITIVE SCHOOL AND CLASSROOM CLIMATE

Abstract

Interpersonal relationships play a significant role in the life of every man. We depend on others in terms of understanding, information, encouragement and many other types of messages that affect on our concept for ourselves and help us to discover what others expect of us.

Interpersonal relationships and their formation significantly affect on the educational process. Their irregular formation leads to educational difficulties,

and later to psychoneurosis. Therefore we should pay particular attention on them in to the educational process. The aim of the paper is to indicate the importance of interpersonal relationships that are formed between the main participants in the educational process and their influence on the formation of positive and stimulating classroom climate. At the same time emphasizes the role of teacher in creating interpersonal relationship. The teacher in his daily work should endeavor to create an atmosphere of trust between an adult and a child, and in that relationship should bring warmth, love and culture of behavior.

Keywords: *interpersonal relationships, teacher, school climate, factor for successful relationship*

Дефинирање на интерперсоналните односи

И покрај интензивниот развој на информациската и комуникациската технологија и брзиот технолошки развој се забележува дека денес сè уште постои интерес за проучување на интерперсоналните односи.

Интерперсоналните односи имаат значајна улога во животот на секој човек. Сите ние зависиме од другите во поглед на разбирање, информација, охрабрување и многу други видови на пораки кои влијаат на нашата претстава за нас и ни помагаат да откриеме што другите очекуваат од нас.

Очигледно е дека интерперсоналните односи меѓу луѓето се реалност и есенцијална потреба, но и покрај сè не е лесно да се даде одговор на прашањето: што претставуваат интерперсоналните односи? На овој проблем укажал и Хавелка (Havelka, 1996) давајќи опис на интерперсоналните односи: „Луѓето живеат општествен живот и во текот на целиот живот се упатени еден кон друг. Преку заедничкиот живот тие воспоставуваат, развиваат и ги одржуваат меѓусебните односи како мажи и жени, како возрасни и деца, соседи и странци, работни луѓе и луѓе од соседството, како пријатели и непријатели... Луѓето воспоставуваат меѓусебни односи и како членови на одредена општествена група – мали како што е семејството, училницата, спортска екипа, група на пријатели... сложени како што е работната организација, училиштето, локалната заедница, политичка партија... и големи групи, како нација, културна заедница, верска заедница, држава... И односи кои се темелат на постоење на општествени и интересни агрегати, како што се класите, слоеви, касти, професии, како и примери на односи на едни луѓе кон други. Многу односи кон луѓето се воспоставуваат во интернационални и светски рамки“ (Havelka, 1996).

Тој наведува дека односите меѓу луѓето и во содржински поглед се доста разновидни. Едни се воспоставуваат на економски, политички,

културни, етнички или верски односи, а други се темелат на роднински врски, лични афинитети и разни ситуациски влијанија (Ibidem).

Бојанович (Bojanović, 1988) смета дека различните односи меѓу луѓето се формираат под влијание на општествената и културната средина и на особините на личноста. Некои форми на интерперсонални односи се, повеќе или помалку, верна репродукција на културните обрасци на односи кои се пренесуваат од генерација на генерација. Истовремено, интерперсоналните односи може да бидат, во значајна мера одредени и од особините на личноста на оние луѓе кои се вклучени во нив. Притоа се нагласува дека општествената и културната средина, личноста и интерперсоналните односи се заемно поврзани. Личноста одредува некои облици на односи во кои е вклучена, но истовремено и се развива во интеракцијата со другите.

Природата на интерперсоналните односи зависи од повеќе значајни фактори. Меѓутоа, клучен фактор во формирањето на интерперсоналните односи е личноста, т.е. особините на личноста во голема мера ги одредуваат сите човекови активности. Тоа поопширно во своите истражувања го објаснуваат Фројд и Фром (Freud, 1950; Fromm, 1947), кои ги дефинираат различни типови на личности и видовите на интерперсонални односи во кои тие се наоѓаат.

Врз формирањето на личноста и на видовите интерперсонални односи кои таа ги формира во голема мера влијае и семејството. Истражувањата покажуваат дека во семејствата каде што владеат репресивни односи на родителите кон децата, каде што се бара апсолутна послушност од децата, тие често ќе развијат особини на субмисивност, зависност и недостаток на иницијатива. Додека во демократската семејна атмосфера, во која се дозволува висок степен на слобода на децата, тие често развиваат и особини на самостојност и иницијатива.

Интерперсоналниот однос е сложен и динамичен однос во пар или група кој го одредува однесувањето меѓу личностите кој учествуваат во него и чии основни карактеристики се: интеракција, реципроцитет, циркуларно стимулирање и влијание на несвесното. Од овде произлегува дека однесувањето на една личност во интерперсоналниот однос е условено од однесувањето на другите личности, односно дека секој поединец во одреден однос може да го разбереме само доколку го согледаме при неговата интеракција со другите личности во тој однос (Branan, 1993).

Во секој интерперсонален однос мора да постои барем минимум интеракција, а од степенот и квалитетот на воспоставената интеракција зависи и успешноста на интерперсоналниот однос. Никола Рот интеракцијата ја дефинира како „актуелен однос меѓу две или повеќе

единки, при што едната единка влијае на однесувањето на другите“ (Rot, 1982:15). Не постои човечки однос без минимум интеракција. Секој однос претпоставува минимална заемност. Заемната меѓузависност во односот се остварува со помош на интеракцијата. Како една личност ќе се однесува во тој однос зависи од тоа како личноста се доживува себеси и другата личност. Другата личност, во склад со тоа како се доживува, ќе го процени однесувањето на личноста со која е во однос и адекватно, на своето доживување и проценување, ќе реагира.

Видови интерперсонални односи

Прегледот на основните извори, специјализирани речници и енциклопедии покажува дека интерперсоналните односи во воспитанието се дефинираат во рамките на повеќе одредници (меѓучовечки односи, социјални односи во воспитанието, социјална структура на одделението, социоемоционална клима во воспитната група, атмосфера во одделението, однос ученик и наставник). Бројот на различни одредници кои го одредуваат терминот интерперсонални односи зборува, од една страна, за сложеноста на феноменот, а од друга страна и за раличниот пристап на авторите при дефинирањето на овој термин.

Најопфатна класификација и дефиниција на односите во воспитанието дава Хавелка во Педагошката енциклопедија (Pedagoška enciklopedija, Havelka, 1989: 142). Според него, постојат повеќе поделби на односите во образованието, а една од најопштите поделби е поделбата според учесниците во интеракцијата. Според оваа поделба разликуваме интерперсонални и интергрупни односи. Најзначајни интерперсонални односи во воспитанието се односите меѓу родителите и децата; наставникот и ученикот; меѓу учениците; меѓу родителите и сл. Интергрупните односи се јавуваат меѓу воспитните групи (семејство, одделение, клубови и сл.).

Во однос на бројот на учесници и степенот на организираност, односите може да се разгледуваат како дијадни, групни, организациски, институционални и глобални-општествени. По правило, односите од повисокиот ред го одредуваат карактерот на односите од пониското ниво. На пример, положбата на воспитно-образовниот систем меѓу другите општествени системи, степенот на организираност, автономијата, ги одредуваат карактеристиките на останатите односи во воспитанието и образованието. Организационите односи во училиштето го детерминираат карактерот на односот во одделението, меѓу наставниците, како и односите наставник-ученик.

Според начинот на воспоставување, односите може да бидат посредни и непосредни. Непосредни односи се односите меѓу воспитувачите и

воспитаниците, наставниците и учениците, родителите и децата, и тие ја сочинуваат основната структура во воспитната дејност. Содржините на овие односи непосредно влијаат на однесувањето на тие деца и млади и на обликувањето на доминантни обрасци на однесување, заклучување, судење, верување и однесување во различни социјални ситуации. На посредните односи во воспитанието, според Хавелка, не се обраќа доволно внимание, иако тие суштински влијаат на воспитната пракса и нејзините ефекти.

Според степенот на нормативна организираност, односите се делат на спонтани и формализирани. Спонтаните се воспоставуваат според потребите и афинитетите на учесниците во воспитно-образовниот процес, а формалните произлегуваат од нормативните одредувања на положбите и улогите.

Во зависност од положбата или статусот на учесниците, односите во воспитанието може да се опишат како вертикални или хиерархиски и како хоризонтални или нехиерархиски. Кој тип на односи ќе доминира зависи од бројот на отворени комуникациски канали меѓу учесниците во воспитно-образовниот процес.

Во однос на намерите и свесното планирање, односите во воспитанието може да бидат поврзани со одредени воспитни цели или пак да бидат последица на одредени околности. Непосредно воспоставените односи секогаш не се непосакувани и штетни, но најчесто се знак на нецелосна контрола над динамиката на случувањата во воспитно-образовниот процес и силното влијание на надворешните фактори.

Според целите на учесниците, можно е да се разликуваат соработнички (кооперативни) и натпреварувачки (компетативни) односи, како и односи на коакција (симултана активност) и односи на координација (сукцесивна активност).

Според траењето, односите може да бидат трајни и релативно трајни (односи меѓу родители и деца и односи во одделението) или привремени (врзани за изведување на некоја задача).

Според правецот на влијание, може да бидат еднонасочни, што е типично за традиционалното семејство и училиштето, како и двонасочни кои се карактеристични за демократските организации. На крај од оваа исцрпна класификација, Хавелка истакнува дека истражувањата во педагогијата и психологијата најчесто се занимаваат со непосредните интерперсонални односи во одделни видови воспитни групи (семејство, училиште, одделение, врнички групи).

Луѓето секојдневно стапуваат во различни видови на интерперсонални односи, кои може да се поделат според различни критериуми. Според друго

мислење, односите меѓу луѓето може да се поделат во две категории, и тоа лични односи и професионално-општествени односи (Bush, 1954, според Bratanić, 1993).

Значајна карактеристика на личниот однос е дека тој се заснова на лична наклонетост и каде што емоциите имаат примарна улога. Нивната трајност зависи од привлечноста и е резултат на личен избор. Во овој тип на односи спаѓаат односите меѓу пријателите, сопругниците и сл.

За разлика од личните односи, професионално-општествените односи имаат јасно одредена намера и цел. Тие се објективни и се засноваат на рационалност. Нивната трајност зависи од целта за која се формираат, хиерархиски се и се исполнети со латентна агресија. Такви односи постојат меѓу лекар-пациент, адвокат и клиент, наставник и ученик.

При одредувањето на интерперсоналните односи, Звонаревич го акцентира и квалитетот на интерперсонални односи, нивната општествена условеност и перцепцијата на односи. Тој истакнува дека квалитетот на интерперсоналните односи се оценува според психосоцијалниот континует „добри-лоши“. „Добри односи се оние односи во некоја социјална група каде што нема поголеми отворени прикриени судири, доколку нејзините припадници чувствуваат дека можат да се потпрат на неа во случај на социјални, психолошки, материјални и други лични и слични проблеми и тешкотии“ (Pedagoška enciklopedija, Zvonarevic, 1989:20).

Во полето на воспитната работа во училиштето, Звонаревич ја истакнува важноста на најмалку три вида меѓусебни односи и нивната заемна поврзаност: односи меѓу учениците (деца или млади); односи меѓу ученик и наставник и односи меѓу наставниците. Говорејќи за квалитетот на меѓучовечките односи и нивната ефикасност, авторот укажува на законот на оптимум кој важи и овде, како и во многу други подрачја на социјалната психологија. До извесна мера добрите интерперсонални односи ја зголемуваат ефикасноста на групата, меѓутоа доколку квалитетот на интерперсоналните односи го помине тој оптимум, односно доколку тие односи поминат во фамилијарност, доаѓа до губење на работната ефикасност во групата (општо незамерување, интрагрупна солидарност кон надворешните влијанија). Тоа може да се набљудува на трите нивоа на интерперсонални односи во воспитните групи. Доколку интерперсоналните односи се лоши, се намалува ефикасноста на групата, бидејќи доаѓа до исцрпување на социјалната активност на поединците преку конфликти.

Интерперсоналните односи во воспитанието

Интерперсоналните односи и нивното формирање значајно влијаат на воспитниот процес. Нивното неправилно формирање води до

воспитни тешкотии, а подоцна и до психоневроза. Затоа треба да им се посвети посебно внимание во воспитно-образовниот процес. Тоа значи дека наставникот треба да се труди да создава атмосфера на доверба меѓу возрасен и дете, во односот да внесе топлина, љубов и култура на однесување.

Меѓутоа, иако учењето за интерперсоналните односи како значаен фактор за развојот на човекот, а посебно за воспитување на децата во основа е оправдано, истото често се апсолутизира и зголемува. Воспитанието не е само интерперсонален, туку и генерациски и социјален однос. Затоа во воспитанието треба да се внимава и на правилното формирање на овие односи во склад со развојот на социјалната заедница (колективи, цели и воспитание).

Воспитната дејност според карактеристиките, слоевитоста на социјалните односи и разновидните цели кои притоа се остваруваат, претставува сложена социјална мрежа и една од најсложените општествени активности.

Воспитанието претставува одреден интерперсонален однос кој задолжително е дел и израз на потесна или поширока заедница на луѓе, односно општество. Дури и непосредниот однос на две индивидуи по својата суштина е општествен однос, бидејќи секоја од нив припаѓа на одредена заедница и во себе ги носи свеста, знаењата, навиките, умењата, способностите, искуствата, верувањата, однесувањата од своите претходни генерации и од луѓето со кои е во постојан контакт (Ристевска,1998). Тоа по својата суштина претставува однос кој најорганизирано и најсистематски се остварува преку наставата, што подразбира заедничка работа меѓу наставникот и ученикот под раководство на наставникот. Раководната улога на наставникот се состои во помагање, организирање, мобилизирање, посредување и др.

Воспитанието во својата основа претставува интеракциски (меѓучовечки) однос. Гледано историски, воспитанието секогаш се одвивало на релација воспитувач-воспитаник и како човечка активност е постаро од неговата научна анализа. Бројни педагошки теории и концепции не можеле да ја избегнат анализата на овој проблем. Позиционирањето на клучните актери на воспитно-образовниот процес (субјект-објект позиција) е клучен сегмент на овие теориски конструкции.

Воспитно-образовната работа секогаш претставува интеракција меѓу две личности – наставник и ученик, кои во тој динамичен однос симултано вршат и разменуваат влијанија со посредство на положбата и улогата на одредени социјални ситуации во кои се наоѓаат. Односот меѓу ученикот и наставникот покрај тоа што е интерперсонален (може да содржи

наклонетост, симпатија, уважување, пријателство и сл.), тој истовремено е и имперсонален (содржи права и должности) (Кrnјajiќ, 2002).

Позитивната и пријателска внатрешногрупна интеракција, во која наставниците се срдечни и ги уважуваат своите ученици, во голема мера влијае врз поттикнувањето на развојот на просоцијално однесување. Наставниците кои во својата работа ги комбинираат „афективните“ (насочени кон интерперсонални односи) и „когнитивните“ (насочени кон стекнување на когнитивни вештини) ориентации ќе умеат успешно да ги остварат своите воспитно-образовни цели, за разлика од оние наставници кои се насочени само кон една, од двете, ориентации (Кrnјajiќ, 2002).

Во воспитно-образовниот процес помеѓу ученикот и наставникот се воспоставуваат одредени односи. Овие односи означуваат дел или целина на разгранета структура на влијанието помеѓу учесниците во воспитниот процес, поточно ги означува суштинските процеси чии актери, покрај другите, се наставниците и учениците. Сето ова зборува за нивната сложеност и потреба од нивно интердисциплинарно проучување, како социолошко, психолошко, педагошко и методичко.

Комуникацијата, интеракцијата и интерперсоналните односи се едни од централните проблеми на современите истражувања во бројите хуманистички дисциплини, кои на различно ниво и од различен аспект придонесуваат за структурирање на знаењата за овој значаен аспект од човековата природа.

Најновата литература во ова подрачје укажува дека најголемиот број на истражувања за различните видови на интерперсонални односи се од областа на развојната, социјалната, клиничката психологија, семејната терапија и комуникација. Секоја од овие дисциплини е насочена кон испитување на одредени видови односи.

Фактори за успешен интерперсонален однос

Врз успешниот интерперсонален однос влијаат повеќе фактори, кои според Братаниќ (Bratanić, 1993) може да се поделат на три позначајни, и тоа: социјална перцепција, емоционални ставови и емпатија.

Таа (Bratanić, 1993) во својата книга честопати се повикува на резултатите од истражувањето на Буш (N.R. Bush, 1954), па во анализата на елементите кои придонесуваат за успешен однос меѓу ученикот и наставникот ги наведува следниве:

- лична наклонетост;
- познавање;
- интереси;
- ставови и вредности;

- интелигенција;
- социјално потекло;
- метод на работа.

Буш, иста така, истакнува дека секој наставник не може со секој ученик да постигне подеднакво успешна релација и дека на одреден тип на наставник му одговара и одреден тип на ученик, и тоа го поделил во три категории.

Наставниците ги поделил во три категории: академски, советнички и креативен тип. Академскиот тип на наставник во прв ред ги става знаењето и интелектуалните способности. Советничкиот тип се грижи во прв ред да ги задоволи емоционалните, а потоа интелектуалните потреби на учениците. Креативниот тип е комбинација од претходните два типа на наставници, со изразена наклонетост да ја поттикне креативноста кај учениците.

Доколку наставниците и учениците се слични во своите ставови, интереси, способности, систем на вредности и сл., тогаш нивниот однос ќе биде поуспешен. Меѓутоа, бидејќи наставниците не можат да ги бираат учениците според своите склоности, тогаш е потребно наставниците да се трудат што подобро да ги запознаат своите ученици и така да создадат услови за успешна комуникација.

Фридман (Friedman, 1998, според Amar-Strugo) го истражувал меѓусебното почитување меѓу учениците и наставниците и нашол четири компоненти, позитивни и негативни:

- Охрабрување и внимателно предавање – наставниците на учениците им се обраќаат како на ученици на кои им е потребно охрабрување, образовна поддршка и решение за нивните лични проблеми.
- Еднаквост, хумор и другарство – наставникот учениците ги гледа како луѓе кои се подеднакво значајни и еднакви (еден од начините за да го оствари тоа е преку користење на многу хумор во наставата).
- Отуѓено предавање - наставниците на учениците им се обраќаат и развиваат модели на комуникација во кои е вклучена академска отуѓеност и внимателност.
- Понижување и нарушување на самодовербата – наставникот со учениците е поврзан така што ги понижува и навредува пред нивните соученици и ја нарушува нивната самодоверба.

Заклучок

Формирањето на општествено позитивни и лично задоволни личности во голема мера зависи од зачестеноста и видовите интерперсонални односи кои личност ги формира во семејната, училишната, работната и пошироката општествена средина. Интерперсоналните односи кои учениците ги воспоставуваат со своите наставници и врсници играат значајна улога во стекувањето на фундаментални ставови, верувања и вредности и влијаат врз детското разбирање на општеството и неговото место во тоа општество. Затоа наставниците постојано треба да тежнеат кон поттикнување на позитивен социјален развој кај учениците.

Наставниците уште пред да влезат во одделението треба да ги формулираат своите цели и да размислуваат како истите да ги остварат. Покрај тоа, би требало да поседуваат и повеќе важни информации за своите ученици, како на пр. од каде доаѓа, какви се неговите општи и специфични способности, каков е неговиот претходен успех во училиште, какви се неговите ставови, вредности, интереси, идеали, желби, намери, аспирации, какво е неговото здравје, од какво семејство и каква социо-културна средина потекнува итн. Притоа, не е важно и доволно наставникот само да собере што повеќе информации за своите ученици, туку и да знае како тие податоци ќе му помогнат да ја унапреди комуникацијата со своите ученици.

Користена литература

- Amar-Strugo, L., *School/ Classroom Climate*, Retrieved from: <http://go2lily.com/Documents/School%20classroom%20climate.pdf>
- Bojanović, R. (1988). *Psihologija međuljudskih odnosa*, Beograd: Naučna knjiga
- Bratanić, M. (1993). *Mikropedagogija*, Zagreb: Školska knjiga
- Havelka, N. (1996), *Psihologija međuljudskih odnosa u obrazovanju*, CURO, Beograd: Učiteljski fakultet
- Krnjajić, S., (2002). *Socijalni odnosi i obrazovanje*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- Pedagoška enciklopedija (1989). Beograd (etc), ZZUINS (etc).
- Ристевска, С., (1998). *Односот на наставникот кон личноста на ученикот*, Скопје: Педагошки завод на Македонија
- Rot, N. (1978). *Socijalna interakcija (komunikacija, opžanje osoba, naklonost i nenaklonost)*, Beograd: Društvo psihologa SR Srbije
- Сивевска, Д. (2012). *Емоционалната клима и однесувањето на учениците во училиштето*, необјавена докторска дисертација. Скопје: Филозофски факултет, УКИМ